

Nietzsche? Baeumler ili o mogućnosti pozitivne fašističke metafizike

Endre Kiss

Lorand Eotvos Univerzitet, Budimpešta

Sažetak

»Povezanost« Nietzscheove filozofije i nacističke ideologije u službi je potonje i njenih političko-ideoloških ciljeva. To jasno pokazuje i djelo nacističkog filozofa Baeumlera. Krivotvoreći filozofske temelje Nietzscheove metafizike, nastojalo se izgraditi autonomnu nacističku sliku svijeta. Razumijevanje tog prisvajanja vodi do jezgre fašističke ideologije.

Unatoč mnoštvu literature vezane uz naslovljenu temu za autora ovog pokušaja ostalo je jedva savladivo pitanje zašto su fašistički »glasnogovornici« htjeli upotrijebiti za svoje svrhe upravo Nietzscheovu filozofiju. Revolucionirajuće-relativizirajuća snaga Nietzscheova prevrednovanja, koje se i realiziralo u povijesti recepcije na prijelomu stoljeća, izgledala je tako jednoznačnom da se činilo kao da je svaki pokušaj te vrste teorijski *ab ovo* osuđen na neuspjeh. Istražujući pitanje fašističkog prisvajanja Nietzschea u historiji odlučio sam u ovome radu podrobnije izložiti možda najvažnije djelo¹ koje Nietzschea — povijesnofilozofijski najpoučnije i najinteresantnije, ali bez sumnje i najkobnije — »fašizira« i tako rasvijetliti motive fašističkog prisvajanja Nietzschea. Taj cilj obuhvaćao je i ocrtavanje konkretnih ideologij-

¹ Ovdje se ne može svestrano pokazati zašto se mirne savjesti može Baeumlerov spis *Friedrich Nietzsche — der Philosoph und der Politiker* (Leipzig 1931) smatrati najvažnijim djelom fašističkog prisvajanja Nietzschea, barem u najvećem dijelu tridesetih godina. Time se ne želi reći da daljnji motivi što osvjetljavaju svakodnevnu političku i ideologijsku stvarnost Trećega Reicha, ne bi mogli pružiti dodatne informacije. Čini se da je hegemonija Baeumlerova shvaćanja Nietzschea kao i njegove koncepcije pozitivne fašističke metafizike trajala ipak samo do 1937, kada Härtleovo djelo *Friedrich Nietzsche und der Nationalsozialismus* stavlja već nove akcente. Shvaćanje da je jedan fašistički ideolog htio »kreativno« crpiti iz Nietzschea, objašnjava se i time što je Baeumler napisao to djelo vrlo rano, dapače još prije preuzimanja vlasti. Härtleovi akcenti već pokazuju da Baeumlerov »smeđi« Nietzsche nije ni izdaleka dosegao ciljeve što si ih je Baeumler postavio. S tog aspekta može se također dokazati kako je bilo nemoguće htjeti iz Nietzschea izvući solidni kapital za fašizam. Kratko predstavljanje Baeumlera: »... philosophe officiel du NSDAP., éditeur nazi de Nietzsche, ami intime de Goebbels, qui brûla tous les livres juifs de son Université«. I. M. Palmier, *Sur Marcuse*. Paris, 1968, str. 179.

sko-pragmatičkih namjera fašističkih ideologa. Naša čvrsta hipoteza bila je, naime, da način tj. *shvaćanje prisvajanja Nietzschea neposredno mora voditi do same jezgre fašističke ideologije*. Na kraju ovoga rada formuliramo dvije teze koje su bile odlučujuće za prisvajanje Nietzschea, a koje osim toga mogu osvijetliti samu jezgru svjesnih ideologijskih namjera fašizma:

1. *Nietzscheova filozofija je negacija i prevladavanje svake značajne povijesnoidejne struje prošlosti. S njom započinje nešto apsolutno novo u povijesti mišljenja*. Svoju snagu ta teza zadobiva nadasve stoga jer se svagda koristi *analogno* s fašističkim mišljenjem, fašističkim pokretom. Npr. ovako: kao i Nietzsche, i fašizam je apsolutna negacija svakog dotadašnjeg državnog oblika, ideologije, politike itd., s njim se začinje nešto posve novo.

2. *Nietzsche je stvorio novu metafiziku. Njegova metafizika volje za moć je identična s pozitivnom fašističkom metafizikom; Nietzsche je, dakle, začetnik pozitivne fašističke metafizike*. Ta je teza pogrešna zbog više razloga. S obzirom pak na neposredno istraživanje fašističke ideologije druga teza pruža mogućnost da se ukaže na nove putove povijesnoidejne diskusije o fašizmu, da se riskira barem s jednom novom hipotezom. Većina povijesnoideologijski orijentiranih istraživača shvaća fašističku ideologiju kao nešto pretežno negativno, protiv-nečeg-upravljeno (antiliberalizam, antiracionalizam itd.). Mogućnost da se postavi pozitivna, u sebi povezana fašistička metafizika, može pokrenuti plodonosne pokušaje rješenja.

Obje teze logički posve upotpunjuju jedna drugu. *Negativnosti* prve stoji nasuprot *zaokružena, pozitivna*, druga teza.

Prvi korak: Izgon relativističkog potencijala Nietzscheove filozofije

Da bi podupro obje glavne teze, Baeumler mora postupati na temelju jasno zacrtane strategije. Da on svjesno izbacuje, odnosno u boljem slučaju, pretumačuje (umdeutet), sve što se ne slaže s njegovim shvaćanjem, glavni je dokaz za njegove namjere.

Pritom je, dakako, bitno da se *ono relativno i relativirajuće, kritičko, izagna iz Nietzscheove filozofije*. U toj pak djelatnosti Baeumler ne postupa nimalo skromno. On citira, na primjer, slijedeći Nietzscheov tekst: »Možda si mrav u šumi utvara da je on cilj i namjera postojanja šume isto tako snažno kao što to činimo mi kada uz propast čovječanstva u našoj mašti gotovo nehotice vezujemo propast zemlje.« Baeumler nas uvjerava: »Ako želimo doći do nekog suda, moramo taj odlomak ispitati s obzirom na mogućnost tumačenja Nietzscheove filozofije: takvo ispitivanje rezultira time da se iz Nietzscheovih zasada ne može izvući relativistički zaključak.«² S određenim opravdanjem mogli bismo sada pitati: Ali gdje je ostalo to ispitivanje? Postoje, međutim, u Baeumlerovu djelu mjesta gdje on govori još otvorenije: »Obično se misli da Nietzsche nije učinio ništa više doli registrirao činjenicu evropskog nihilizma, da je on po svom biću kritičar (!), puki uništavatelj (!) i razaratelj (!) koji izgrađivanje prepušta drugima.« Ne, uvjerava nas naš »vodič u Nietzschea«; taj mislilac je učinio mnogo više pozitivnoga, i to pokazuje već u toj fazi jednom *metafizikom*: »... on je također omogućio da se vidi

² Friedrich Nietzsche — der Philosoph und Politiker, 34.

poredak koji je uvijek bio i uvijek će biti. Taj nacrt vječnoga poretka svijeta (!), koji je njegovo vlastito filozofsko dostignuće (!), najuže je povezan s njegovom vjerom u sudbinu. On je razorio lažni poredak svijeta svijesti samo zato da bi omogućio da u kraljevstvu naših misli stupi na njegovo mjesto istinit poredak volje za moć...³ Sažmimo sada tezu Baemlerova *obrazloženja*; veliko u Nietzscheovoj filozofiji nije »prevrednovanje«, »relativiziranje« i time duhovno oslobođenje čitavih naraštaja, nego metafizika »vječnoga poretka svijeta«...⁴

Prva Baemlerova teza u kojoj prisvajanje Nietzschea razobličuje iskrenu misao fašističke ideologije

Prva odlučna Baemlerova teza glasila je ovako: Nietzscheovo mišljenje je negacija i nadvladavanje svih filozofija koje su ikada postojale u povijesti čovječanstva. Točnost te teze proširuje se još time što Baemler apsolutno ilegitimno⁵ navodi Nietzschea kao per excellence političkog mislioca. U rukama

³ Isto, 59.

⁴ »Relativiziranje« od devedesetih godina u Evropi nije bilo samo lajtmotiv Nietzscheova utjecaja nego i dublji temelj Nietzscheovih revolucionirajućih impulsa. Ovisilo je o konkretnoj zemlji na kojem se području i kako politički događalo to »revolucioniranje«. Komparativna povijest recepcije dokazala bi da su se ti revolucionarni impulsi posvuda probijali i da su mogli biti manipulirani, odnosno, analizirani tek uz ogromne teškoće (i već u tom razdoblju uz iskrivljavanje, što je zbog tadašnjeg stanja filologijske pozadine bilo još relativno bez problema). Paradigmatična je u tom pogledu recepcija Nietzschea u Mađarskoj. Vidi o tome, E. Kiss, *Die Rezeption Friedrich Nietzschen in Ungarn bis 1918/19*, u: *Nietzsche-Studien*, Bd 9, 1980. »Relativizam« je motiv kod kojega se Baemler upadljivo postavlja na oprezno obrambeno stanovište kako bi uklonio s puta iskaze koji su — primjereno istinitom sadržaju Nietzscheove filozofije — usmjereni protiv njegove koncepcije. Primjer: »Jedna metafizika pravednosti ne bi, naravno, mogla biti relativistička, pravednost isključuje relativizam.« *Friedrich Nietzsche — der Philosoph und Politiker, 75—76*. Neka, međutim, nitko ne pita zašto »pravednost isključuje relativizam«!

⁵ Naše mišljenje možemo samo kratko pojasniti: svako teorijsko-znanstveno legitično »sistematiziranje« mora doći do rezultata da se Nietzscheova filozofija načelno može interpretirati i u kritičko kulturno-antropološki kontekstu. Unatoč tome, mi bismo prihvatili i »metafiziku« ako bi se pod tim razumio pokušaj kojim bi se htjelo opisati apsolutno novi egzistencijalni položaj čovjeka kod Nietzschea. Da bi to rezultiralo baš »metafizikom«, i tada je samo po sebi prijeporno, ali može biti pitanje daljnjeg određenja. Do koje mjere je Baemler bio »senzibilan« u toj problematici, pokazuju brojna mjesta u njegovu djelu. Uzmimo primjer: »Koje je ... mjerilo kojim on ... pristupa sadašnjoj državi? U spisu 'Unzeitgemässe Betrachtungen' to se mjerilo zove 'kultura', a budući da se tu riječ nije znalo interpretirati shvaćala se ta riječ estetski vjerovalo se da se Nietzsche suprotstavlja modernoj državi kao 'kritičar kulture'. No, ono što mu pruža mjerilo, jest pojava rata.« (Isto, 129). Sasvim neovisno o tome što se ne uvida kako bi bilo moguće da jednom filozofu »pruža mjerilo pojava rata«, jasna je njegova jednostavna laž. Još drastičnije je sljedeći primjer jer Baemler ovdje preoblikuje jedan iskaz kasnog (i ugroženog) Nietzschea: »Nietzsche je sebe u *Ecce homo* nazvao 'posljednjim antipolitičkim Nijemcem'.« To je savršeno točno. Što međutim o tome kaže Baemler? »On se osjećao kao posljednji Nijemac koji je snažno i osobito protestirao protiv države.« (Isto, 89). Ako je pak za Baemlera identično da je netko »anti-političan« ili da netko »prosvjeduje protiv države«, tada je s logikom gotovo!!! Ali i Härtle ispada protiv shvaćanja koja stoje na putu politiziranja Nietzschea: »Čak Hans Vaihinger u dobronamjernoj (!) obrani Nietzschea vjeruje da može ustvrditi kako Nietzscheovo učenje 'nema ništa zajednič-

Baeumlera Nietzsche postaje, dakle i *in politicis* negacija i »konačno rješenje« (Endlösung) svih drugih prošlih misaonih mogućnosti. No prije nego što pokažemo Baeumlerovu namjeru, moramo se još podsjetiti da ono apsolutno novo u Nietzschea jednako je utvrđeno u fašizmu kao ideologiji i kao politici. Ono što dakle Nietzsche znači u tako shvaćenju povijesti filozofije i politike u svojoj apsolutnoj novosti,⁶ predstavlja, prema Baeumlerovoj propagandističkoj namjeri, u zbiljskoj povijesti tada još buduća fašistička država. Možemo dakle već jasno utvrditi zašto je Nietzsche za jednoga kreativnog fašističkog ideologa mogao imati tako veliko značenje: uopće ne postoji drugi mislilac (posebno u povijesti njemačke filozofije) koji bi tako borbeno kao Nietzsche digao u zrak mostove prema strujama prošlosti. Baeumler doista podmuklo Nietzscheove polemičke stavove i argumente o drugim misliocima i smjerovima tako obasjava kao da su cilj i motivi Nietzscheovih iskaza identični s njegovima.⁷

Pogledajmo sada neke primjere! Superlativ je u tim formulacijama samorazumljiv: »... to je prvi filozofijski sustav koji nadvladava mehanicistički nazor na svijet koji je vladao prosvjetiteljstvom«,⁸ kaže na jednom mjestu. Predočimo li si koji pravci i institucije kod Baeumlera stoje iza atributa tada razumijemo kako je Nietzscheova filozofija samostojna: »Nietzsche se čitava svog života zalagao u borbi protiv dvaju svjetova: protiv onog svećeničko-romantičkog i onog racionalno-prosvjetiteljskog.«⁹ No, Nietzsche »prevladava« ovdje i građanski humanitet: »On je od početka imao pristup k svijetu netaknutom lažljivim i mekoputnim pojmovima građanskog humaniteta, koji je stajao pred njim u čistoj jasnoći.«¹⁰ Svijet građanskog humaniteta je također »relativan«, što Nietzsche inače u tom prikazu upravo ne smije biti. Razlog tome nije teško uvidjeti: u fašističkoj nomenklaturi »relativno je ono što se javlja kao atribut i etiketa neprijatelja, a »apsolutno« ono što

koga s politikom i političkim nastojanjima«. (*Friedrich Nietzsche und der Nationalsozialismus*, 161) — Izvornu problematiku kod Nietzschea Plessner očitava u jednoj od najboljih misli ovako: »Njemačka trpi od ... *razmimoilaženja političkog i kulturnog pravca*.« (*Die verspätete Nation. Über die Verführbarkeit bürgerlichen Geistes*. Frankfurt am Main, 1974; str. 5. Istaknuto u izvorniku.) Ne mogu a da na kraju još jednom ne citiram brižnog Baeumlera o tom pitanju: »... upravo je ta psihologijsko-estetička 'kultura' neprijatelj kojega Nietzsche ima u vidu kada on kaže kultura.« (*Friedrich Nietzsche — der Philosoph und Politiker*, 120.) Baeumler ne analizira razlike između tih »kultura« kako ne bi morao prikazivati Nietzschea kao kritičara kulturne kulture — odatle komičnost njegova iskaza!

⁶ Baeumlerovo manipuliranje Nietzscheom sudara se ovdje s tezom koja je održiva u svom izvornom značenju. Nakon 1871. filozofijske se paradigme sasvim novo organiziraju. U toj je situaciji tadašnja Nietzscheova produkcija također smatrala kao »apsolutna novost« ...

⁷ Jedan karakterističan primjer: »Jednom će biti djelotvorna kao jedna od najdubljih i najdalekosežnijih Nietzscheovih misli u promatranju povijesti da su, naime, moderni demokratski ideali ... kršćanskog, i to romantičko-kršćanskog podrijetla.« (*Friedrich Nietzsche — der Philosoph und der Politiker*, 113). Ono što je kod Nietzschea bilo otkrivanje određenih izomorfности između dva velika sistema na temelju dubokog kritičko-ideološkog istraživanja, primjenjuje se kod Baeumlera u političko-historijskom smislu te tako iskaz kod njega postaje naprosto besmisao ...

⁸ Isto, 41.

⁹ Isto, 69.

¹⁰ Isto, 63, 64.

određuje vlastito. Kao što je rečeno, Baeumler primjećuje *relativizirajući* Nietzscheovu snagu (koju je prije još kategorički nijekao) kada ovaj razlaže građansko društvo, dok tu istu snagu u odnosu na potencijalne ili zbiljske fašističke motive strogo negira: »Jedna jedina riječ mladog Nietzschea jarko osvjetljava historijski relativitet tog »teorijski od ljubavi, praktički od laži sazdanog svijeta...«¹¹ No, postoje i druga područja u kojima Nietzsche negira i prevladava sve što je prije njega ikada postojalo. On se, npr., okreće i protiv Kantova¹² i Descartesova racionalizma: »Povijesnofilozofijski gledano, Nietzscheovo okretanje protiv svijesti znači najizrazitiji napad na kartezijanizam novije filozofije.«¹³ I u tom sklopu biva kršćanstvo vrlo važnim područjem. Ovdje Baeumler sebi može priuštiti da ne računa više s onim razmišljanjima koja su se još zahtijevala u recepciji Nietzschea u vrijeme prije rata. Konkretnije: sa stanovišta njegove fašističke metafizike u izgradnji, Nietzscheov napad na kršćanstvo postaje upravo motivom koji se u potpunosti može podržati, kojemu sada više ne stoji na putu uvažavanje građanskih moralnih očekivanja.¹⁴ Čak su Baeumlerovi strategijski ciljevi propisivali, npr., da se postupa »antikršćanski«. Nietzscheov napad na kršćanstvo se dakle »prevrednuje« — to izričito naglašavamo da se ne bi pogrešno razumjelo: on nema više progresivno-slobodoumni, emancipativni sadržaj, on čak dovodi u sumnju ono što je u kršćanstvu kao humanitet oduvijek bilo vrijedno.¹⁵ Jedan jedini primjer: »Kršćanske crkve i kršćanski nauk Nietzsche ne pobija fatalnim subjektivizmom sanjarâ koji sve bolje znaju, nego realističkim (!) argumentima:

¹¹ Isto, 65.

¹² Isto, 23. — Napominjem samo usput da je Nietzscheov bitni motiv protiv Kanta prije kritičkoideološki nego spoznajnoteorijske naravi. Rekonstruirati li se pak njegova (Nietzscheova) spoznajna teorija, tada to ispada ovako: ukoliko se kod mladog Nietzschea radilo o filozofijskome, onda je to bilo aktualiziranje tipično Nietzscheova pobuđivanja sumnje u *antropomorfizam* i kod Kanta. Dakle nikakav iracionalizam!

¹³ Isto, 30. (Istaknuto u izvorniku). — Baeumlerovo spominjanje kartezijanizma implicira, naravno, antiracionalističke sadržaje. Baeumler ih, međutim, ne razrađuje dalje u pravcu otvorenog iracionalizma, već se, naprotiv, zadovoljava time da (Nietzscheom!) potiskuje *jasno naglašeni racionalizam* kako bi i time podupro *njegovu metafiziku*.

¹⁴ Nietzscheov slobodoumni ateizam bio je jedan od glavnih motiva u progresivnoj recepciji. Ozbiljni pokušaji mnogih religija da se iz Nietzscheove filozofije izvuku važne konsekvencije za oblikovanje moderne teologije ne mogu potisnuti u zaborav činjenicu da je *postojala i jasna linija religiozno-crkvenog osuđivanja Nietzschea*. Da bih nagovijestio bogatstvo varijacija recepcije Nietzschea, upućujem na jedan od mnogih radova koji su Nietzscheov »fašizam« brzo povezivali s njegovom antireligioznošću: »On je protestantski pojam Boga, pojam svetvorećeg Boga, domislio logički do kraja, a pritom je doživio neuspjeh. On je s jednom jednostranom, mekoputnom razvodnjemno slikom Krista odbacio Krista kao takvog.« Isti je pisac mislio i ovo: »Na tisuće osmrtnica s naznakom 'pao za Führera' bile su strašno ostvarenje i zastidjuća ilustracija tog Nietzscheovog ideala višeg čovjeka.« Konrad Algermissen, *Nietzsche und das Dritte Reich*. (31 bis 35. Tausend), Celle (prije Hanover), 1947; str. 32 i 26. Nietzscheova kritika kršćanstva ohrabruje Baeumlera u njegovu iskrivljavanju te formulira slijedeću rečenicu: »Vladavina... humanosti vodi ka nehumanosti.« (*Friedrich Nietzsche — der Philosoph und Politiker*, 73; Istaknuto u izvorniku).

¹⁵ Vidi o tome i radove o Nietzscheu Georga Lukácsa, koji je također taj argument upotrijebio protiv Nietzschea.

čin pruža jedinstveno, povezano objašnjenje svijeta.¹⁷ Kako izgleda Nietzscheova metafizika u Baeumlerovim formulacijama? Naprimjer ovako: »Zbilja se širi u neizmjerne dubini pod površnim svijetom svijesti. Ta zbilja nije kaos, nego uređeno kraljevstvo volje za moć.«¹⁸ Ili jedna druga formulacija: »Borbi protiv svijesti, protiv subjekta, volje, duha, u teorijskoj sferi, odgovara borba protiv potiskivanja »dobra« i »zla«, protiv »krivnje«, »zle savjesti« i moralne »odgovornosti« u praktičnoj sferi. Nietzsche mora suzbijati kršćansku predodžbu Boga jer se njome ukida karakter postojanja, kako ga on spoznaje . . .¹⁹ Bezbroy puta Baeumler definira tu metafiziku u svom djelu. Jedan daljnji pokušaj glasi, npr., ovako: »Pod tom voljom (»voljom za moć« — E. K.) ne treba dakle da razumijemo neki subjektivni fenomen, nego voljno naprezanje ili uzbuđenje volje, nego nešto objektivno: pritome, kao u biti isto, Nietzsche smatra raskošan poredak kao stvarnost života, čak postojanja uopće.«²⁰ Jedan pjesnički inspiriran opis iste metafizike formuliran je ovako: » . . . nema ničeg stalnog u zbiljskom svijetu za što bismo se mogli uhvatiti, nezaustavljivo nas nosi i opaja struja događanja i prolazi mimo nas . . . Onaj u sebi osjeća snagu da se uspostavi u tome velikom nastajanju i prolaženju, organizirajući za sebe komad svijeta, taj ponire pogledom u bivanje.«²¹ Najvažnije je dakle — prema tom tumačenju Nietzscheove »volje za moć« — da se uopće biva. Na pitanje: Kako to izgleda prema našem shvaćanju, vratit ćemo se uskoro. Konačni je cilj da se konglomerat fašističkih ciljeva i predodžbi najheterogenije vrste izda kao *metafizika!* Odatle je dakle vidljivo zašto je za fašiste Nietzscheova filozofija postala tako iznimno važnom. U njoj je »dana« mogućnost da se razvije zaokruženo tumačenje svijeta, jedna nacistička »ontologija«! Iz toga se »metafizičkog središta« fašistički ideologemi tada redom sklapaju u »sistem«. Primjer: »*Borba*, na koju filozofija

¹⁷ O širenju zahtjeva za novom metafizikom može se ovdje samo primijetiti da bi taj problem zavrijedio cijelu monografiju. Između ostalih i mladi Lukács je još prije 1914, vidio u Nietzscheu tvorca jedne nove metafizike (vidi njegov nekrolog *Diltheyu*).

Sa stanovišta sociologije znanja daje o tom problemu vrlo vrijedne upute *Driesch*, koji u svom djelu *Philosophische Forschungswege* (Ratschläge und Warnungen) iz 1930. (!) prikazuje filozofiju svoga vremena i kritizira onu primjenu metafizike što je nalazimo i kod Baeumlera. To upućuje na izrazitu prisutnost toga pojma, odnosno te metode mišljenja. Ovdje ga citiramo zato jer smatramo ispravnima njegove tvrdnje koje se odnose i na Beumlera: »Mnogi . . . počinju danas 'filozofirati' a da uopće ne kažu na što zapravo smjeraju, tj. da uopće nemaju programa ni metode. Taj nedostatak promišljanja naročito je prisutan u vezi s 'metafizikom', s kojom se danas mnogi igraju a da uopće ne kažu što ta riječ znači.« (6). Točno konstatira *Sontheimer*: »Duhovna previranja rečene vrste stvaraju novu klimu za popularno filozofiranje u kojem bujaju sve ekscentričnosti već i stoga jer se zdravi razum i upotreba diferencirano postupajućeg uma doživljavaju kao nazadna stanovišta. Sve što se događa u vulgarnoj filozofiji, u vrenju raznih svjetonazora, i to, naravno, s takvim filozofijskim pojmovima kao što su život, egzistencija, metafizika ili možda fenomenologijska metoda, to je mnogostruko ruganje stvaracima i pozvanim tumačima tih pojmova . . .« (*Antidemokratisches Denken in der Weimarer Republik*, München, 1978, 2. Auflage, str. 54—55).

¹⁸ Friedrich Nietzsche — *der Philosoph und Politiker*, 53.

¹⁹ Isto, 57.

²⁰ Isto, 60.

²¹ Isto, 24.

pokazuje se kako to u »kršćanskoj« Evropi doista izgleda. Kritika ropskog morala, razaranje svećenstva, neodvojivi su od realističkog promatranja povijesti... Njegovo je poslanje: iz germanske supstancije (!) naviještati smrt kršćanstva.«¹⁶

Osnovna teza naše rekonstrukcije Baeumlerova prikazivanja Nietzschea ne može se snažnije dokazati nego jednostavnim čitanjem slijedećeg zahtjevnog Baeumlerova toka misli. On zaslužuje našu pažnju zbog detaljnog prikaza svih onih neprijateljskih struja što ih Nietzsche, u Baeumlerovim očima, istovremeno prevladava: »Ako želimo historijski karakterizirati pojavu Nietzschea, tada moramo reći: ona znači kraj srednjeg vijeka. Tek s Nietzscheom je srednji vijek zbilja na kraju... Da je Nietzsche kraj srednjega vijeka, to znači: on nije ni prosvjetitelj, ni romantik. On je s onu stranu stranaka... Pristaše romantike, branitelji kršćansko-germanske države, osjećaju ga kao otpadnika i buntovnika, u najboljem slučaju kao tragičnog revolucionara; upravo zbog toga ga pripadnici prosvjetiteljske stranke reklamiraju kao svoga, kao barjaktara napretka, kao evropskog stilista, slobodoumnika. Ako se pak išta može dokazati svakom stranicom njegova djela, to je da se obje strane varaju: on nije bilo koji bezbožnik ili revolucionar (?) — za to je njegova svijest o historijskom trenutku preoštra, njegova realistička trezvenost prevelika — niti je on prosvjetitelj bilo kakva lika, moraliste, humanitarca ili pacifista (!). On se svom snagom baca protiv estetičke i političke romantike. U demokratizmu pak vidi svog pravog protivnika. U njemu, naime, prepoznaje, pod ljuskom znanstvenih i političkih gesla, moderniji i opasniji oblik kršćanstva.«^{16a} Promislimo li da pod »romantikom« kod Baeumlera valja shvatiti Bismarckovo carstvo sa svim njegovim bitnim ideologijama i »prosvjetiteljstvom«, buržoaski demokratizam, npr. francuskog kova, tada je jasno da Nietzschea njegovo dvostruko prevladavanje tih sistema odjednom izdiže do eminentnog i prominentnog fašističkog mislioca. Stoga nije čudno da Baeumler tijekom svojih misli nastavlja ovako: »Nietzsche je prvi veliki filozof realizma.« Naravno, on mora razmisliti i o tome da se njegov pojam ne shvati krivo, da se ne zamijeni njegovo jednoznačno fašističko značenje: »Ne treba pritom misliti na bilo koji pojmovni realizam... Taj realizam potječe iz najdublje Nietzscheove dubine...«^{16b} Naravno da bi se mogao nastaviti niz koji bi navodio i sve one mislioce, struje, motive što ih je Nietzsche, prema Baeumleru, prevladao. Čini se međutim da njihovo daljnje ekstenzivno umnažavanje ne bi ništa više potvrdilo točnost, onoga što je rečeno.

O »metafizici« kao ontologiji, dapače filozofiji fašizma

Dosta, dakle (zasada!), tog negativnog! Na nas već čeka *ono pozitivno, Nietzscheova metafizika fašizma* predstavljena u Baeumerovu djelu! »Metafizika« se uostalom i kod njega upotrebljava u onom smislu u kojem je to bilo uobičajeno na prijelazu stoljeća u evropskom filozofskom govoru: ona je prema tome filozofija koja sve svodi na jedan princip, tj. koja na taj na-

¹⁶ Friedrich Nietzsche — *der Philosoph und Politiker*, 98.

^{16a} *Isto*, 12—13.

^{16b} *Isto*, 16.

volje za moć svodi svo dogadanje, nije dakle besmisleno mahnitiranje silâ jednih protiv drugih. Ona u sebi nosi red, i misao tog reda valja razumjeti ako želimo razumjeti Nietzscheovu filozofiju . . .²² ili: » . . . stav o borbi kao sredstvu ravnoteže (ima) . . . metafizički smisao . . .²³ Ne trebamo uopće više sumnjati u to da se pod pojmom »borbe« podrazumijeva sve što se može razumjeti, od fašističkog uličnog terora do koncentracionih logora. I: sve je to »strogo metafizički« mišljeno! Postaje samorazumljivim i to da se i moral čini »logički« ovisnim o toj metafizici: »Središte sile nije odgovorni subjekt.« Odlučujuće je isključivanje svijesti i odgovornosti: u toj misli presidjaju se sve linije Nietzscheove filozofije. Pada li svijest, tada pada i predodžba o odgovornosti i sudu — život ponovno zadobiva svoju nevinost.²⁴ »Isključivanje svijesti i odgovornosti« mora se pak shvatiti u najgrubljem fašističkom smislu. Odbijanje svake odgovornosti ne može se dovoditi u vezu s Nietzscheom, on je naime mislio na »prevrednovanje« posve druge vrste . . . Metafizika koju inaugurira Baeumler biva, npr., jednostavno »povrijeđenom« ako se netko obraća Bogu: »Svećenik se poziva na Boga i time je otpušten iz borbe. Snagom posebnog odnosa prema Bogu što ga on zahtijeva, on ima pravo a da nije pobijedio . . .²⁵ S tom se metafizikom nadalje jednostavno identificira i kultura: »Kultura, tako on (Nietzsche) nedvojbeno kaže, nije ostavljena na volju jednoga naroda; ovdje vladaju neizbježive moći (!) koje su pojedincu zakon i ograda. Okrutnost je i u biti kulture, rađanje, život i ubijanje (!) jesu jedno, s krvavim pobjednikom smijemo usporediti sjajnu kulturu. Koje li barbarske, amoralne, prave nietzscheovske slike!²⁶ Baeumler opet krivotvori tako da čovjeku nedostaju potrebne riječi! To što Nietzsche smatra borbu u kulturi prirodnom, kako bi se ostvarile vrijednosti vrste, Baeumler tumači tako da bi se i »krvavi esesovac« mogao složiti s njegovim stavovima . . .

Cini se da se naša prva glavna teza mogla potvrditi. Baeumler se odvažio da, *naizgled, samo nastavi na Nietzschea, odnosno da ga nadopuni time što je uputio na jednu metafiziku koju se može karakterizirati pozitivnim sadržajima* te je tako čak konstituirao jednu metafiziku. To je istovremeno prva glavna karakteristika fašističke ideologije uopće, koja se može rekonstruirati na temelju krivotvorenja Nietzschea. Citiramo opet Baeumlera kako bi još jednom bila jasna njegova namjera: »Dosad se prednjava razaranje (!) jednostrano uvažavala, Nietzscheov borbeni položaj gledao se izolirano bez povezanosti sa snažnom metafizikom pozadine (!). Cak i Zaratustra treba biti samo priprema za metafizičko glavno djelo (!). To glavno djelo predstavlja nam svijet u preciznim vizijama. Volja za moć je pravi filozofski sistem« . . .²⁷ Baeumleru se zaista ne može prebaciti da je želio zatajiti svoju volju. Njegovu bi nastojanje trebalo dovesti i u vezu s filozofijskim razvojem u predratno vrijeme. Zahtjev za novom »metafizikom« nakon prijeloma stoljeća po-

²² Isto, 61. (Istaknuto u izvorniku).

²³ Isto, 63.

²⁴ Isto, 67—68. (Istaknuto u izvorniku).

²⁵ Isto, 69. (Istaknuto u izvorniku)

²⁶ Isto, 126.

²⁷ Isto, 13—14. Vidi o tome još 4. bilješku.

stao je postupno tako snažnim da čak više nije bio ni »specifično školski«. To što je Baeumler *svoju* fašističku metafiziku povezivao s tim glavnim nastojanjem filozofske diskusije, svjedoči o namjeri da se fašistička ideologija svede na zajednički nazivnik s modernim filozofijama uopće. Koliko je bila snažna želja za »novim svjetonazorom« već i unutar filozofijske znanosti, treba ovdje nagovijestiti jedna misao novokantovca i kriticista *Windelbanda*, koji je 1914. napisao slijedeće: »Prema zahtjevu koji je općenito mišljenje uvijek postavljalo filozofiji, a koji i danas opet s pojačanim interesom postavlja, sva bi filozofija trebala biti metafizika ili barem kritika metafizike. Hoće li naša današnja filozofija udovoljiti tom zapovjedničkom zahtjevu vremena? U svakom slučaju ona pošteno radi na tom poslu. Rezignacija, koja se poklapala s imenom Kanta i s jednim shvaćanjem njegova dosega, koje je suzilo raspoloženje prijašnje generacije, ustuknula je pred novim zahtjevom, i odvažnost istine, što ju je proklamirao Hegel kad je došao na heidelberšku katedru, ponovno je probudena.«²⁸ U kojoj mjeri je prevladavao problem te metafizike i u dvadesetim godinama, kazuje mnoštvo dokaza koje ovdje nije potrebno detaljnije iznositi.²⁹ Baeumlera se može nazvati relativno »zahtjevnim« jer je on taj ključni pojam, taj aktualni temeljni zahtjev širokih intelektualnih slojeva, htio iskoristiti u interesu fašizma. Koliko je on to pomno i egzaktno činio, već smo vidjeli. Nekoliko slijedećih primjera može, međutim, tu tvrdnju samo još više istaći: on govori o »dobro uređenom kraljevstvu volje za moć« (53), o »poretku kao zbilji života, . . . opstanka uopće, (59), o »velikom postajanju i nestajanju« (24), o »radu događanja« (61), o »jedinom redu« (76), o »slici svijeta volje za moć« (74), o »jedinstvu života« (59), o »osnovnoj misli grčko-germanske metafizike« (67). Ta mjesta dokazuju u kojoj mjeri je na površini njegov pojam »metafizike« u svojim određenjima bio identičan s pojmom metafizike vremena.

Posljednja riječ o pitanju metafizike ne može se još izreći. Bilo bi jako poučno usporediti Baeumlerovu »metafiziku« s drugim metafizikama te vrste. Jasno je također da postoji više tumačenja Nietzschea — a ne samo fašističko! — koja Nietzscheovu filozofiju identificiraju s nekom metafizikom.³⁰ Posljednja riječ u ovom radu može se izreći tek kad analiziramo i slijedeći Baeumlerov skok: On, naime, »čistu« Nietzscheovu metafiziku proteže i na politiku i stvara od Nietzschea političkog metafizičara! To treba sada detaljnije istražiti tako što ćemo morati pokazati kako iz »čiste« nastaje »primijenjena« metafizika!

Kako Baeumler iz Nietzscheove »metafizike« čini »političku metafiziku«, a iz »političke metafizike« fašističku ideologiju?

Kao što je već nagovješteno, Baeumler ne promatra Nietzschea samo kao metafizičara nego i kao *političara*; od njega čini čak *političkog metafizičara*. Konsekvencije koje slijede iz »izvorne« metafizike upotpunjuju se novijim

²⁸ *Einleitung in die Philosophie*. 2. Auflage, Tübingen, 1920, str. 3.

²⁹ Vidi ibilješke 13 (i 17)!

³⁰ Vidi samo kao jedan jedini primjer slijedeću monografiju: Eugen Fink, *Nietzsches Philosophie*, 1960, Stuttgart. — Bili bi potrebni naznačeni okviri jedne »metafizike« da bi se bez ostatka osvijetlili odnosi njemačke egzistencijalne filozofije prema Nietzscheu.

političkim stavovima, koji bi sada trebali predstavljati isto tako u sebi povezanu Nietzscheovu *političku metafiziku*.

Ma kako to bilo i jednostrano i problematično, interpretacija koja glavno Nietzscheovo dostignuće vidi u metafizici, u metafizici »volje za moć«, ipak, unatoč proturječjima i poteškoćama, ostaje još u granicama diskutabilnosti. To što mi ne dijelimo to mišljenje, drugo je pitanje.³¹ Ako se međutim radi o *političkoj* metafizici, tada se pitanje o diskutabilnosti ne može više legitimno postavljati. Ako se na temelju krivotvorenja rekonstruira Nietzscheova politička metafizika, tada je to krivotvorenje povezano s nekim drugim. Dok je jedno krivotvorenje pokušalo stavljati Nietzscheu u usta konkretne aktualne ili aktualizirajuće političke nazore, dotle se drugo krivotvorenje bavi neutraliziranjem Nietzscheove stvarne intencije, ili čak, a to je to mnogo češće slučaj, njezinim besramnim »izjednačavanjem«. *Nasuprot »pozitivnom« krivotvorenju stoji, dakle, nasuprot »negativno« krivotvorenje*, a jedno i drugo se u svom usmjeranju posve identično očituju. Baeumler je sebi mogao »priuštiti« da — suprotno predratnom vremenu — sasvim ozbiljno uzima Nietzscheovu kritiku kršćanstva. Baeumlera nisu više sputavale sumnje koje su se još snažno nametale desnom ideologu bilo kojeg obojenja iz predratna vremena. Isti je međutim slučaj i s *državom*. Ono što se u velikom dijelu recepcije Nietzschea u predratno vrijeme nije moglo tvrditi iz Nietzscheova djela, bilo je za Baeumlera, iz istih razloga, lagana igra. On je dakle sebi mogao dopustiti da više ne prešućuje Nietzscheovu kritiku države iz vremena njezina utemeljenja, Bismarckove njemačke države, te da se čak s tom kritikom posve identificira! Bez sumnje, jedan »kreativni« trenutak u povijesti tumačenja Nietzschea!

Pritom je njegova prva ideja da je u Nietzscheovoj kritici države (zapravo već u njegovoj »političkoj metafizici«) nešto »pragermanskoga« na djelu: »Nietzscheov temeljni pojam države je *germanski* a ne njemački, ako pod njemačkim želimo razumjeti posljednji oblik koji je izrastao na germanskom tlu pod kršćansko-rimskim utjecajem u tijeku naše povijesti. Stalna napetost u kojoj je Nietzsche prema »Njemačkoj« počiva na tome što se on vraća germanskim temeljima njemačkog bića s pouzdanošću i snagom kao nitko prije njega.«³² Napetost dakle s kojom se Nietzsche suprotstavlja Njemačkoj treba na površini priznati, jer to je ipak pisao netko tko je svojedobno živio i u napetosti prema Weimaru i tko se više uopće nije potpuno identificirao s Bismarckovim Reichom. Pitanje je samo što zapravo znači ono »germansko« što se javlja u Baeumlerovu tekstu. Na svoj način slijedeća rečenica pomaže nam da ponešto razumijemo: »Možda se može njegovu (Nietzscheovu) filozofijskopovijesnu konstrukciju dalje tumačiti ovako: gdje je još država, tu je još i srednji vijek. *Demokratska je država nasljednica na religiju oslonjene države vlasti*. Tek kad taj državni oblik bude jednom pripadao prošlosti, iza-

³¹ Ovdje napominjem samo toliko da se naznakom »metafizika« ne izražava ono plodonosno dvojstvo Nietzscheove filozofije što uvijek postoji između stalnog prevrednovanja (»negativna strana«) i afirmativno-antropološke (»pozitivne«) strane kao međusobni uvid i međuutjecaj. Zasada je zapravo nemoguće predočiti pojam »metafizike« koji bi mogao ukinuti to dvojstvo, a da se ne govori o tome da bi taj pojam metafizike trebao moći istodobno bez ostatka tumačiti sva velika Nietzscheova razdoblja . . .

³² Friedrich Nietzsche — *der Philosoph und Politiker*, 88 (Istaknuto u izvorniku).

ći ćemo iz srednjeg vijeka...³³ Identificiranje demokratske sa srednjovjekovnom državom (osim ako to nije teorijski i historijski besmisao!) signalizira također da se Nietzscheova kritika Njemačke iz doba utemeljenja, koja je na svaki način »lijeva« kritika, sasvim jednostavno »prerađuje« u »desnu« kritiku.³⁴ Slijedeći citat na paradigmatični način sažima ono o čemu je ovdje riječ. U prvom dijelu čitamo »politički-metafizičko« određenje države, dok se u drugom dijelu Nietzscheova kritika oslovljava kao stopostotno »desna«, čak otvoreno kao fašistička: »Država kao herojska pojava, kao tvorba vladavine... kao sredstvo i izraz borbe za najvišu moć, koja nikada nije puka fizička ili gospodarska (!) — to je germanska predodžba države... Njegov napad na 'Reich' izvire iz osjećaja svjetskopovijesne zadaće koja nas očekuje. On nije htio ništa znati o državi kao ćudorednom organizmu u Hegelovu smislu, ali nije htio ništa znati ni o Bismarckovoj kršćanskoj maloj Njemačkoj. *Pred njegovim očima stajala je opet stara zadaća naše rase: zadaća da se bude vodom Evrope.*»³⁵ Sažeto, našim »prozaičkim« riječima rečeno: Bismarckova država je bila za Nietzschea odviše »kršćanska«, odviše »demokratska«, odviše »liberalana«, odviše »mala« Njemačka, dok se iskonska germanska predodžba usmjeruje na vodstvo u Evropi. *Nietzscheova »politička metafizika« je dakle apsolutno identična s ciljevima fašističke ideologije i politike!!!* U međuvremenu Nietzsche postaje — vjerojatno — nesvjesnim govornikom svegermanske metafizike: »U njegove spoznaje prodire nešto što drijema u dubini naše prošlosti, nešto, tragove čega ionako treba naći. *To je nešto objektivno, što je u svim vremenima bilo djelotvorno, a što je u Nietzschea (!) opet postalo živo, što ga je vodilo u njegovim dubinskim pogledima.*»³⁶

Nietzsche, koji je, prema Baeumleru, i spiritistički medij prvoga reda, borio se međutim protiv kulture ove zemlje. O tome pak Baeumler može izvijestiti slijedeće: »On se... ni u jednoj fazi razvoja te kulture ne može ubrojiti u opoziciju koja je pomoću 'duha' sačinjavala opoziciju državi. Ne može se osporavati da su Nietzscheovi radovi pružali oružje takvoj opoziciji. Sam Nietzsche i njegovo djelo nemaju s njom ništa zajedničko.«³⁷ U Baeumlerovim argumentacijama nije rijetka slijedeća metoda: bez i najmanje namjere da argumentira, on izriče neke teze. Na primjer, sadržaj prethodne rečenice je jasan svakome tko je ikada pročitao neku Nietzscheovu rečenicu. On je ipak bio prvi pravi »kritičar kulture« evropske povijesti filozofije. Neka se međutim ne zaboravi da upravo ovdje valja kritiku kulture potisnuti u sjeću, i to u interesu izgradnje jednog »političkog metafizičara«... No, pročitajmo slijedeći citat iz Baeumlerova »stvaranja« Nietzscheove političke metafizike. Zbog Baeumlerove znanstvene »savjesti« predložio bih da se kao nedvosmislene izjave fašističke političke moći pročitaju slijedeće rečenice: »Nie-

³³ Isto, 119. (Nije istaknuto u izvorniku).

³⁴ Pri razlikovanju »desne« od »lijeve« kritike ne zaboravljamo, naravno, da se ovdje Nietzsche promatra kao prosvijetljeni ne-politički kritičar. Neovisno o tome, naša je gornja tvrdnja točna, jer u danoj situaciji može postojati odgovarajuća alternativa.

³⁵ Friedrich Nietzsche — *der Philosoph und Politiker*, 181—182. Drugo isticanje — E. K.

³⁶ Isto, 97—98.

³⁷ Isto, 134.

tzsche se bori protiv 'Reicha' — ne zato što je njemački, nego zato što je *njemački i kršćanski*. Sa svojim kršćanstvom pridružuje se Njemačka — kojoj je Nietzsche svojom filozofijom htio pribaviti duhovno vodstvo u Evropi — tendencijama koje vode u propast. Uzaludno je pokazivao kako kršćanstvo djeluje razorno u svom modernom i rastvorenom obliku na svim područjima života i duha. Nietzsche je na području političkog života prokazao sudbonosne posljedice pojmova jednakost i pravednost — njemački duh, međutim, koji bi još imao volju za vladavinom nad Evropom i snagu za vodstvo Evrope, čini pod svečanom izlikom utemeljenja Reicha svoj prijelaz prema prosječnosti, demokraciji i 'modernim idejama' . . .³⁸ Neka mi sada čitalac dopusti da Baeumlera »prevedem na njemački«! Bismarckova Njemačka bila je prema tome odviše »kršćanska« i odviše »liberalna«; iz toga je slijedilo da je Njemačka izgubila prvi svjetski rat (to su one tendencije koje »tjeraju u propast«). »Rastakajuće« kršćanstvo treba ovdje nagovijestiti i socijaldemokraciju, dok »sudbonosne posljedice« pojmova »jednakosti« i »pravednosti« odvođe Njemačku od njezinih ciljeva. Vjerujem da Baeumlerov postupak ne treba dalje previše detaljno opisivati. Za njega je najvažnije da od »metafizičara« volje za moć napravi zastupnika fašističkih stajališta na svim političkim područjima. U citatu se, npr., atribut »germanski«, upotrebljava već u njegovu konačnom fašističkom značenju: »U svjetskopovijesnom smislu može Njemačka postojati samo u obliku veličine. Ona ima samo jedan izbor: biti ili ne biti antirimska moć Evrope. Ako se ona svrsta u civilizaciju Zapada, podvrgava se Rimu; ako zaboravlja svoje germansko podrijetlo, potpada pod Istok.«³⁹ »Germanski« biti znači antirimski biti, što je svojedobno značilo negativni stav prema zapadnoj civilizaciji novovjekovlja, u stvari borbu protiv Zapada i još točnije: protiv državnog oblika parlamentarne demokracije, tj. protiv Weimara. Zabrinjavajuće je da se Nietzsche u toj rečenici (ispravno) uopće ne pojavljuje. U drugim sklopovima to, nažalost, nije slučaj . . .

Ostavimo po strani tu liniju koju smo prije nazvali »pozitivnim« iskrivljavanjem, kojoj je bio cilj da se u Nietzscheova usta stavljaju *politički iskazi* koji zvuče metafizički, koje on najčešće uopće nije izgovorio, a u svakom slučaju je njima htio izraziti druge sadržaje. Nekoliko primjera neka sada naznači što je u Baeumlera bilo »negativno« krivotvorenje. Tako smo nazvali one slučajeve u kojima je Baeumler opet iskrivio sve Nietzscheove iskaze koji se nisu mogli uvrstiti u filozofijsku i političku metafiziku što ju je Baeumler (iskrivljavanjima) rekonstruirao. Nije se dakle ovdje radilo o tome da se iz Nietzschea crpu (iskrivljavanjem) plodnosne ideje za fašističku metafiziku, nego o tome da se naknadno protumače oni iskazi, koji su se u Nietzschea bezbroj puta mogli naći, *protiv* već gotovih fašističkih ideologema.

Počnimo jednim relativno bezazlenim primjerom. Budući da je Baeumler *posve germanizirao* Nietzschea, morao se suočiti s apsolutno poznatom činje-

³⁸ Isto, 165. Neka se ne zaboravi da Baeumler prikazuje »Reich« malo »demokratskije« kako bi usporedbe između »Reicha« i »Weimara« bile prozirnije. Citiram jednu lijepu rečenicu u kojoj dolazi do izražaja Nietzsche, »onaj koji sve prevladava«, Baeumlerov ocrtni Reich kao i otvorena politička izjava: »Nacionalliberalizam . . . je bio najnoviji oblik one sinteze prosvjetiteljstva i romantike za koju je Nietzsche bio pozvan da je rastoči.« (Isto, 134).

³⁹ Isto, 183.

nicom da je Nietzsche filozofijski i kulturno-povijesno relevantnu i neodoljivu naklonjenost pokazivao upravo prema Jugu. Baeumler to proturječje rješava relativno bezazleno: »Nietzscheov 'germanizam' nije ni najmanje oslabljen tendencioznom, osobitom naklonošću za Jug, za mediteranski ukus latinskih naroda.«⁴⁰ Ne problematizira se međutim kako ti elementi uopće idu zajedno. Jednako je tako još bezazleno Baeumlerovo slijedeći iskrivljavanje Nietzscheova sadržaja: »Nameće se da se iza isticanja 'kulture' traži *estetski* motiv, da se naslućuje kako se u njemu umjetnik buni protiv državno regulirane nabrazbe, uopće protiv svake državne centralizacije (!). U stvari (tako običava Baeumler uvoditi svoja najtendencioznija iskrivljavanja) razlozi te opozicije su dublji: germanska potreba za slobodom, germanska ratnička gordost (!) su u Nietzschea živi kada se on okreće protiv države koju on osjeća kao njezmačku, jednu *rimsku* instituciju.«⁴¹ Sigurno ne moram prizivati čitaočevu kreativnu fantaziju da bih upozorio na slijedeći Baeumlerov stav; onaj tko napada kulturu i državu iz doba utemeljenja Njemačke jest, prema tome, »pragerman«, »antirimski Nietzsche«. Zamislimo dakle jednog Hermanna Cheruskera, koji, recimo, piše *Richard Wagner u Bayreuthu!* Time samo i ovaj put podsjećamo da Baeumler na taj način »lijevu« kritiku Bismarckova Reicha pretvara u »desnu«, ma kako bilo teško politički uopće identificirati socijalno usmjerenje Nietzscheove *kritike kulture!* A što Baeumler kaže za Nietzscheovo označavanje »dobrog Evropejca«? Upravo ovo: »... ono (to označavanje) ima samo jednu funkciju, jednu svrhu: da uvrijedi Nijemce i da stvori neku vrstu sfere oko osamljenika kojeg oni (vjerojatno Nijemci — E. K.) nisu prepoznali.«⁴² Ta kvalifikacija »dobrog Evropejca« čini se da nije zadovoljila čak ni samog Baeumlera, naravno, sa suprotnim predznakom! On dakle ide dalje i počinja jedno od najgrubljih i najbrutalnijih, među svojim brojnim (ili bezbrojnim?) krivotvorenjima: »Dobar Evropejac... je očito identičan s onim kojeg Nietzsche u *Zaratuštri* naziva 'posljednjim čovjekom', a u *Volji za moć* 'budućim Evropejcem': on je rezultat do kraja dovedenog demokratskog niveliranja«⁴³... Ako ta mjesta u navedenim djelima međusobno usporedimo, odmah uočavamo mjeru podlog iskrivljavanja! Da bi se to pitanje riješilo, doista moramo samo — čitati Nietzschea...

Ne manje glavobolje Baeumleru zadaje i Nietzscheov filozofijski *individualizam*. Baeumler govori, npr., o »teško iskorjenjivoj legendi njegova (Nietzscheova — E. K.) 'individualizma'«⁴⁴ te velikodušno priznaje: »Ništa se ne čini težim nego u Nietzscheovu svijetu naći *prijelaz od pojedinca ka kolektivnu*.«⁴⁵ To problematiziranje baca pojašnjavajuće svjetlo i na Baeumlera, te omogućuje da se pojavi kao onaj tko posve *svjesno* čini svoja iskrivljavanja... Ono što se međutim prije činilo nadasve teškim, on rješava na način koji zaslužuje detaljnu analizu: »A ipak je kolektiv nužno na onom putu na koji se stupa 'po niti vodilji tijela'. Filozof *Volje za moć* jasno je zamijetio ono tiho žuborenje rijeke koja protječe ispod vremenâ, iz koje dolazi na vidjelo poje-

⁴⁰ Isto, 148.

⁴¹ Isto, 89. (Istaknuto u izvorniku).

⁴² Isto, 174.

⁴³ Isto, 176.

⁴⁴ Isto, 178.

⁴⁵ Isto, (Istaknuto u izvorniku).

dinac.«⁴⁶ Kako dakle izgleda Nietzscheov »prijelaz« od pojedinca ka kolektivu! S mirnom savješću možemo na to pitanje odgovoriti Baeumlerom: »*odo-zdo*«!!! Kao djelatni uzrok, kako Nietzscheov svijet nalazi prijelaz »od pojedinca ka kolektivu«, mišljena je naravno (!) ona »rijeka što protječe ispod vremena«! A ima li to ikakva smisla? Vjerujem da nema, ali to nipošto, međutim, ne remeti sugestiju toga djela. Baeumler se i nadalje iskazuje tako pomnim da jasno naglašava na koji se kolektiv ovdje misli. On pak misli fašistički: »Kolektiv iz kojega izvire čovjek pojedinac nije nikada čovječanstvo (!), nego svagda konkretno jedinstvo, rasa, narod, stalež.«⁴⁷ Za onog čitaoca koji još nije dovoljno vičan čitanju Baeumlera, dodajemo da nije nipošto slučajno što se u navedenom nizu nije spomenula i »klasa«...

Baeumlerova »negativna« iskrivljavanja su poučna jer ih je počinio netko tko je sposoban i korektnije interpretirati Nietzscheovu filozofiju. Nije slučaj da to dolazi do izražaja upravo kod »negativnih« krivotvorenja. *Ovdje mora on već kod pukog izbora motiva odati da je posve svjestan toga koji se Nietzscheovi motivi ne uklapaju u njegovu fašističku metafiziku!* Odlučno je, npr., slijedeće pitanje »... Postoji samo jedan izbor: ... Ili smatrati *Volju za moć* pravim Nietzscheovim sistemom ili pak taj sistem odbaciti te Nietzscheovom pravom filozofijom proglasiti dionizam.«⁴⁸ Tako jasno postavljanje problema mora iznenaditi svakoga! U »negativna« Baeumlerova iskrivljavanja (što ih moramo dakle razmatrati i na taj način da pritom sâm Baeumler mora odati koje sve Nietzscheove misli *dijametralno* i *neuklopivo* proturiječe njegovoj rekonstrukciji pozitivne fašističke metafizike!) pripadaju svi oni iskazi koji na svoj način tumače Nietzscheovu kritiku Nijemaca. I ovdje Baeumler često bira put jednostavnog otkrivanja: »Od svih problema razumijevanja Nietzschea najveće poteškoće neosporno sadrži njegov pojam *nijemstva* ... Sudovi koji su naizgled proturječni dadu se međutim pomnim i strpljivim istraživanjem izvesti iz jedinstvenog temeljnog shvaćanja. Njemačka je naime tisućljećima izložena porimljavanju (Verrömerung), u kojem Nietzsche kao nordijski čovjek vidi zlo, te je, nadalje, jedan dio kršćanske Evrope ono protiv čega je Nietzsche ustao kao borac... *Sve važne tvrdnje o Nijemcima izriče Nietzsche sa stanovišta: koju ulogu igraju Nijemci u procesu pokršćanjenja Evrope (Verchristlichung Europas)?*«⁴⁹ Komentari tome su, nadam se, nepotrebni; skrivene Baeumlerove namjere se međutim posve razotkrivaju uzme li se u obzir sve ono što kod njega znači »kršćanski«... Kako bi se pak Nietzsche mogao braniti protiv slijedeće Baeumlerove tvrdnje: »... on uopće ne govori iz historijskog poznavanja, nego iz neposrednosti nagona.«⁵⁰ U tom sklopu Baeumler nalikuje psihoanalitičaru koji je poludio i koji *svoju vlastitu samovolju objašnjava »instinktima« svojeg pacijenta!*

Zasebno je poglavlje — što ovdje može biti također samo nagoviješteno — Baeumlerovo »reprogramiranje« (Umprogrammierung) čitave Nietzscheove kritike religije. Baeumlerova senzibilnost prema tom »opasnom« problemu u

⁴⁶ Isto, 178—179.

⁴⁷ Isto, 179.

⁴⁸ Isto, 83. — Ovdje bi trebali biti spomenuti filološki-izdavački problemi *Volje za moć* da bi se jasnije raskrinkala osnova Baeumlerova shvaćanja.

⁴⁹ Isto, 49. (Istaknuto u izvorniku).

⁵⁰ Isto, 92.

strašnoj je suprotnosti s neizrecivom primitivnošću njegova rješenja: »Ako bismo doista htjeli smatrati slobodoumnikom, onda bismo Nietzschea morali ujedno nazvati racionalistom. To on nije... i Nietzscheov napad na kršćanstvo biva posve pogrešno shvaćen ako se u njemu vidi napad poput onog Voltaireova... iza Nietzscheova napada na kršćanstvo ne stoji latinsko slobodoumnštvo, nego *Siegfried... Nordijsko junaštvo je neizmjereno, tamno podzemlje iz kojega izranja smioni borac protiv kršćanske Evrope.*«⁵¹ Baeumlerova trostruka namjera i ovdje treba biti raskrinkana: nijekanje Nietzscheovih prosvjetiteljskih kvaliteta, iskorištavanje njegova snažnog antikiršćanskog stava, kao i apsolutno krivo propagiranje nordijsko-germanskih ideala.

Jedno posve nezgrapno krivotvorenje (koje je i u kasnijem životu Nietzscheove filozofije postalo eminentnim sadrži Baeumlerovo *pretumačenje Nietzscheova natčovjeka*: »Nietzscheov Zaratustra usmjeren je protiv demokratskih i socijalističkih ideala. Natčovjek je protuslika posljednjeg čovjeka, tj. funkcionara demokratsko-socijalističkog društva (!). Taj politički smisao Zaratustre postaje jasnim nadasve interpretacijskim spisom Petera Gasta, koji spis je posve zasnovan iz Nietzscheova idejnog svijeta.«⁵² Zasad se ne zna što je smješnije: Baeumlerova teza kojom se Nietzscheov natčovjek apsolutno nehistorijski i podlo stavlja u službu tadašnje konkretne dnevopolitičke koncepcije ili argumentacija prema kojoj on upućuje na Petera Gasta...

Zaključne teze

1. Naša je hipoteza bila da prisvajanje Nietzschea od strane fašističkih ideologa pruža odlučujuće informacije o ciljevima, strategiji, metodama fašističke ideologije. Ta se hipoteza obistinila. Kako »utemeljujuća teza« (umjesto Nietzscheova »relativizma« ističe se »ono apsolutno« kao odlučujuće u njegovu mišljenju), tako i obje Baeumlerove glavne teze (Nietzsche — apsolutna novost u povijesti filozofije, kao i rekonstrukcija Nietzscheove pozitivne metafizike) dale su nam ključ da identificiramo, odnosno razumijemo stvarne ideologijske potrebe nacionalsocijalističkog pokreta.

2. Kod svake točke Baeumlerove interpretacije Nietzschea mogli smo lako identificirati dotična krivotvorenja. Na temelju tog razmišljanja držimo načelno promašenim tumačenja koja nastoje utvrditi zajedničke crte Nietzscheove filozofije i fašističke ideologije.

3. Socijalni obrisi Baeumlerova prisvajanja nisu jasno ocrtani, što, uostalom, u bitnome i odgovara demagogijskoj socijalnoj nejasnosti čitave fašističke ideologije. Nisu se mogli naći motivi koji bi eventualno na liniji klasnog sadržaja doveli u vezu Nietzscheovu filozofiju s fašističkom ideologijom.

4. Za naš kontekst najvažniji je bio pojam »metafizike«. Kao hipoteza može se formulirati da je u sredstva fašističke ideologije pripadalo to da se, umjesto jasno ocrtanih ciljeva, radije sklope motivi u jednu »metafiziku«, pri čemu je ta metafizika išla za tim da to postavljanje ciljeva legitimira, ne na temelju političke argumentacije, nego na temelju metafizičke nužnosti kao

⁵¹ Isto, 102.—103. (Nije istaknuto u izvorniku).

⁵² Isto, 119. — O mogućim i historijskim ostvarenim interpretacijama natčovjeka trebalo bi napisati također samostalnu monografiju...

konsekvencije takve metafizike. Važna uporišta za daljnje istraživanje tog pojma »metafizike« mogu pružiti širenje tog pojma u avangardi moderne filozofije, s jedne strane, i strujanja poput onih *Spenglerovih*, s druge strane, u kojima se već sasvim prakticiralo »metafiziciranje« ideologijskih, političkih, i, rjeđe, čak (!) filozofijskih motiva. Jednako tako možemo hipotetski prihvatiti da je Baeumlerov pokušaj bio nužan pri izgradnji fašističke vlasti da bi se uopće prividno pokazala mogućnost autohtone fašističke slike svijeta. Härtle pokazuje već mnogo manju odlučnost da zasnuje takvu, u sebi povezanu, metafiziku. Tome pripada i to da sva ona shvaćanja koja ističu religioznu ili čak magijsku stranu nacionalsocijalističke ideologije i prakse mogu sadržavati i važne elemente koji mogu težiti u smjeru Baeumlerove metafizike; nazivi »religija«, »magija«, nerijetko su samo drugi nazivi za tu »metafiziku...«

5. Mislimo da će istraživanje uže povijesti ideologije donijeti daljnje rezultate u istraživanju fašizma. Ne stoga što bismo ideologiji pripisivali imanenciju, nego zato jer još nema mnogo radova iz povijesti ideologije i sociologije znanja. U situaciji kada je (pretjerano rečeno) svaka teorija fašizma u stanju falsificirati druge, dok one ipak ne mogu punovažno i samostalno objasniti i kompleksne fenomene, to će biti samo korisno.

6. Ono osebujno u Baeumlerovu pokušaju jest, dakle, da je iz negativnih motiva, usmjerenih protiv drugih smjerova i vrijednosti, htio stvoriti jednu aktualiziranu, pozitivnu metafiziku. Taj pokušaj se više ne može isključivati iz povijesti fašističkog mišljenja.⁵³

S njemačkog prevela:
Božica Zenko

⁵³ Da bih upozorio na Baeumlerovu apsolutno svjesnu metodu koja praktički nema nikakve veze s Nietzscheom, upućujem na to da je on 1926 (!), kada još vjerojatno nije bila zasnovana namjera izrađivanja pozitivne fašističke metafizike, imao vrlo slabo mišljenje upravo o Nietzscheovim »metafizičkim« i »mitičkim« sposobnostima. Iz njegova djela koje je napisano te godine (*Das mythische Zeitalter*, Bachofens romantische Deutung des Altertums. Sonderausgabe: München, 1965) citiramo nekoliko primjedbi o Nietzscheu: »On (Nietzsche) nije ništa vidio od silne stvarnosti grčkoga kulta. Njegov dar je bio da izgovori ezoterijski (!) doživljaj najkompliciranije vrste (!) i primijeni ga na određenu točku antike. Sve ostalo je bilo pojmovna konstrukcija (!).« (str. 266, istaknuto u izvorniku); »Nietzscheovu pojmu smrti (nedostaje) ona dubina što je u životu podaruje ozbiljnost smrti. Citavoj Nietzscheovoj metafizici nedostaje dubina...« (Istaknuto u izvorniku, str. 271); »Bacimo li... pogled u Nietzscheovo mladenačko djelo, tada smo najprije iznenađeni modernošću načina izražavanja (!). No, nije samo jezik moderan, tj. filozofijski i apstraktan, nego i ton, način doživljavanja cjeline odaju osamljena, mlada, sanjarskog čovjeka kojega se može zamisliti kao Schumannova ili Wagnerova suvremenika.« (272). U svakom slučaju nema Siegfrieda, barem ne 1926... Tek nakon nastanka ovog tijeka misli mogao je autor ovoga rada pročitati Mazzinov članak *Montinaria* o istoj tematici. Sa znatnim olakšanjem mogao je ustvrditi da su rezultati oba rada praktično identični, ali da su putevi koji do njih vode i argumentacije ipak različiti. Da čitaocu ukratko još ovdje ukažemo na pravac Montinarijeve argumentacije, citirajmo sljedeće rečenice: »Baeumlerova interpretacija Nietzschea počiva na dvije premise. Prva glasi: Nietzscheova prava filozofija skrivena je u njegovoj ostavštini (kakvu je Bauemler tada poznavao). Druga premisa glasi: želimo li prosuđivati Nietzscheovo djelo, tada moramo na sebe preuzeti nutarnje logičko povezivanje za koje on nije imao vremena.« (Vidi: »Nietzsche zwischen Alfred Baeumler und Georg Lukacs«, u: *Nietzsche lesen*. Berlin—New York, 1982; str. 174).

Endre Kiss

**NIETZSCHE? BAEUMLER OR ON THE POSSIBILITY OF A POSITIVE
FASCIST METAPHYSICS**

Summary

The »links« between Nietzsche's philosophy and the nazi ideology is in the service of the latter and its political and ideological aims. This is clearly demonstrated also by the work of the nazi philosopher Baeumler. Falsifying the philosophical foundations of Nietzsche's metaphysics an attempt was made to develop an autonomous nazi picture of the world. Understanding of this falsification leads to the core of the fascist ideology.

Északmagyarországi
Eötvös Loránd

The first approach to Nietzsche's philosophy as a fascist ideology was made by Wilhelm Baeumler, a German philosopher, who was a member of the National Socialist German Workers' Party (NSDAP) and a close associate of Adolf Hitler. Baeumler's work, particularly his book "The Philosophy of the Future" (1936), aimed to reinterpret Nietzsche's ideas in a way that would support the Nazi regime's ideology. He argued that Nietzsche's concept of the "Übermensch" (the Überman) was a call for a new, more powerful form of humanity, which he identified with the Aryan race. Baeumler also claimed that Nietzsche's rejection of Christianity and democracy was a rejection of the "slave morality" of the Jews and the weak, and a rejection of the "master morality" of the strong. This interpretation of Nietzsche's philosophy was used by the Nazis to justify their policies and actions, and to promote their own ideology of racial superiority and totalitarianism. Baeumler's work was highly influential in the Nazi intellectual circles, and it played a significant role in the development of the Nazi "philosophy of the future".